

Vloga vzgojiteljev v procesu zgodnje obravnave otrok z avtizmom

Maja Rejc

*Univerza na Primorskem,
Pedagoška fakulteta
maja.rejc@pef.upr.si*

Vanja Riccarda Kiswarday

*Univerza na Primorskem,
Pedagoška fakulteta
vanjariccarda.kiswarday@pef.upr.si*

Sabina Lavtižar

*Kranjski vrtci
sabina.lavtizar@kranjski-vrtci.si*

V prispevku preučujemo vlogo vzgojiteljev v kontekstu zgodnje obravnave otrok z avtizmom, ki obsega vse od pravočasnega odkrivanja z ustreznimi presejalnimi pripomočki do zagotavljanja inkluzivnega okolja, pri čemer imata ključno vlogo kakovostno interdisciplinarno sodelovanje ter ustrezna strokovna usposobljenost. Zanimalo nas je, kako vzgojitelji ocenjujejo uporabnost treh presejalnih pripomočkov, kako dobro prepoznajo zgodnje opozorilne znake, kako prilagajajo dejavnosti otrokom z znaki avtizma, osredotočili pa smo se tudi na njihove izkušnje sodelovanja z drugimi strokovnimi delavci in s centri za zgodnjo obravnavo. Na podlagi izvedenih intervjujev z desetimi vzgojiteljicami smo ugotovili, da vzgojiteljice hitro prepoznajo posebnosti v otrokovem funkcioniranju in razmeroma dobro poznajo zgodnje znake avtizma, hkrati pa potrebujejo razširitev znanj in podporo pri celoviti implementaciji strategij za izboljšanje socialnih ter komunikacijskih veščin. Vse tri presejalne pripomočke ocenjujejo kot uporabne in primerne za uporabo v vrtcih. Sodelovanje z drugimi strokovnimi delavci zaznavajo kot pozitivno, obenem pa si želijo dodatnih znanj za kompetentnejše timsko sodelovanje pri zgodnji obravnavi otrok z avtizmom.

Ključne besede: vrtec, avtizem, vzgojitelji, zgodnji znaki avtizma, zgodnja obravnav

© 2025 Maja Rejc, Sabina Lavtižar in Vanja Riccarda Kiswarday
<https://doi.org/10.26493/978-961-293-538-2.8>

Uvod

V sodobni predšolski vzgoji se vzgojitelji vse pogostejše srečujejo z otroki, pri katerih se izražajo zgodnji znaki avtizma, kar odpira številna strokovna vprašanja v zvezi s pravočasnim prepoznavanjem in z ustreznim odzivanjem na njihove razvojne potrebe. Ob izrazitem porastu avtizma v zadnjih desetletjih

(Hyman idr., 2020) in posledično večjih potrebah po kompetencah vzgojiteljev za delo s to populacijo raziskovalci izpostavljajo tudi nezadostno usposobljenost strokovnih delavcev v vrtcu za delo z otroki z avtizmom (Sunko idr., 2019). Otroci, pri katerih je izpostavljen sum na avtizem, pogosto ne zmorejo slediti dnevni rutini, načrtovanim dejavnostim in dinamiki skupine ter izražajo posebnosti na področju socialne interakcije, komunikacije in vedenja, kar vpliva na njihovo vključevanje v skupinsko dinamiko in življenje vrtca (Pogačnik, 2021) ter predstavlja pomemben izziv za strokovne delavce vrtcev. Vzgojiteljice prepoznavajo potrebo po diferenciaciji pristopov, ki otrokom z znaki avtizma omogočajo varno, predvidljivo in razvojno spodbudno okolje, obenem pa pri svojem delu same potrebujejo sistemsko podporo s strani specializiranih strokovnjakov, kot so psihologi, specialni in inkluzivni pedagogi, logopedi, svetovalni delavci, delovni terapevti ter vzgojitelji za zgodnjo obravnavo (Jurišič, 2016; Nograšek, 2021; Pogačnik, 2021). Vloga vzgojitelja v procesu zgodnjega prepoznavanja znakov avtizma je ključna, saj se prav v predšolskem obdobju otrokove posebnosti najprej izrazijo v vsakodnevnih interakcijah in igri. Zgodnje prepoznavanje znakov avtizma pomembno prispeva k hitrejšemu vključevanju otrok v sistem zgodnje obravnave, kar dokazano izboljšuje razvojne izide in dolgoročno kakovost njihovega življenja (Gillberg, 2010; Sektor za zdravstveno varstvo ogroženih skupin prebivalstva, 2009; Odžić, 2022). Sodobne raziskave izrazito poudarjajo vlogo strokovnih delavcev vrtcev, posebej vzgojiteljev, pri zgodnjem odkrivanju otrok z avtizmom (npr. Janvier idr., 2016; Larsen idr., 2018), pri čemer je pomembno, da ima vzgojitelj dostop do ustreznih pripomočkov za strukturirano opazovanje, kot so ocenjevalne lestvice in standardizirani vprašalniki, ki mu omogočajo sistematično spremljanje otrokovega vedenja in komunikacije (Dobnik Renko, b. l.).

Avtizem

Avtizem je nevrobiološko pogojena razvojna motnja, ki vpliva na vse vidike socialnega razvoja (Jurišič, 2016; Werdonig idr., 2009). Po merilih veljavnega Diagnostičnega in statističnega priročnika za duševne motnje (American Psychiatric Association, 2013) avtizem opredeljujejo trajni primanjkljaji na dveh glavnih področjih, in sicer pri socialni komunikaciji in socialni interakciji ter omejitvah in ponavljajočih se vzorcih vedenja, interesov in aktivnosti. Po teh kriterijih morajo biti prisotni vsaj trije primanjkljaji na področju socialne komunikacije (npr. težave pri vzpostavljanju in vzdrževanju očesnega stika, slaba integracija verbalne in neverbalne komunikacije, pomanjkanje iniciative pri socialnih interakcijah) ter vsaj dva primanjkljaja na področju vedenja

(npr. stereotipno gibanje, vztrajanje pri rutinah, prekomerna občutljivost na senzorne dražljaje) (Bezenšek, 2019).

V Sloveniji se na področju vzgoje in izobraževanja za opredelitev posebnih potreb pri vseh skupinah otrok s posebnimi potrebami uporabljajo *Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami* (Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2015). Glede na stopnjo izražnosti primanjkljajev, ovir oz. motenj otroke z avtističnimi motnjami razdelijo v več kategorij: otroke, ki imajo lažji, zmerni ali težji primanjkljaj v socialni komunikaciji in socialni interakciji ter lažji, zmerni ali težji primanjkljaj na področju vedenja, interesov in aktivnosti (Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2015). Prepoznavanje zgodnjih znakov avtizma je možno že okoli otrokovega prvega leta (Zwaigenbaum, Bauman, Choueiri idr., 2015), zato so prav strokovni delavci v vrtcu pogosto prvi, ki opazijo opozorilne vedenjske značilnosti in sprožijo postopek napotitve v ustrezno obravnavo (Zablotsky idr., 2019).

Značilnosti otrok z avtizmom v predšolskem obdobju in zgodnji opozorilni znaki

Strokovnjaki na podlagi dosedanjih raziskav poudarjajo, da so (vedenjski) znaki avtizma lahko prepoznani že v najzgodnejšem obdobju. Alonim idr. (2011) ugotavljajo, da se že v prvem letu starosti pri dojenčkih s kasneje prepoznanim avtizmom pojavljajo nekateri napovedni znaki avtizma: pretirana pasivnost, pretirana aktivnost, zavračanje ali odpor do hranjenja ali dojenja, pomanjkljivo odzivanje na glas ali prisotnost druge osebe, odpor do dotika staršev ali drugih oseb, pomanjkljivo vzpostavljanje očesnega stika z osebami, zaostanek v gibalnem razvoju ter hitro povečanje obsega glave v primerjavi z začetnim stanjem. Med 12. in 18. mesecem starosti se poleg omenjenih znakov lahko pojavijo tudi nekateri drugi vedenjski znaki, to so primanjkljaji v socialni pozornosti (npr. zmanjšano odzivanje na ime) in socialni komunikaciji (pomanjkanje skupne vezane pozornosti), neobičajna uporaba predmetov, ponavljajoča se vedenja (npr. vrtenje in tapkanje oz. udarjanje) ter neobičajna vidna pozornost. Nekateri drugi potencialni zgodnji znaki so tudi neobičajni gibi telesa in njihov zmanjšan nadzor ter neobičajno uravnavanje čustev (Zwaigenbaum, Bauman, Choueiri idr., 2015). Zaostanek na področju govora in jezika je pogosto prvi znak, ki sproži zaskrbljenost staršev otrok z avtizmom in strokovnjakov (Maček, 2018). Nekateri otroci z avtizmom govora nikoli ne razvijejo, mnogi pa usvojijo vsaj nekaj besed. Pri številnih otrocih z avtizmom se govor začne razvijati kasneje (Dobnik Renko, b. l.). Pri približno eni četrtini otrok z avtizmom se pojavi regresija na področju jezika ali socialnih spretnosti, običajno med 18. in 24. mesecem starosti (Barbaresi,

2016). Whitaker (2018) poudarja, da se med otroki z avtizmom pojavljajo velike razlike v komunikacijskih sposobnostih. Imajo težave z verbalno in neverbalno komunikacijo, vključno z uporabo gest. Prisotni so lahko tudi neobičajen ali pomanjkljiv očesni stik, nezmožnost sodelovanja v komunikaciji, težave pri razumevanju komunikacije drugih ter nezmožnost skupne vezane pozornosti.

Za otroke z avtizmom sta značilna šibkejši socialni interes ter slabše izražanje čustev (Zwaigenbaum idr., 2009). V zgodnjem obdobju se redkeje usmerjeno oglašajo, manj pogosto kažejo predmete ali dogajanje, redkeje delijo zanimanje za predmete ali dogajanje (Kodrič, 2018) ter se slabše odzivajo, ko jih pokličemo po imenu. Eden od prvih znakov, ki lahko nakazuje avtizem, je pomanjkljiva oz. odsotna skupna vezana pozornost (Maček, 2018). Opazimo lahko tudi nekatere druge socialne primanjkljaje, kot so npr. nezainteresiranost za druge otroke, slabše posnemanje aktivnosti, minimalno prepoznavanje in odzivnost na čustva drugih ljudi ter umaknjenost v svoj svet (Dobnik Renko, b.l.). V zadnjih letih so raziskave pokazale, da otroci z avtizmom pogosto potrebujejo posebno podporo pri razumevanju družbenih norm in interakcij. Ko otrok z avtizmom vstopi v socialno okolje, lahko naleti na težave, ki vključujejo nesporazume v komunikaciji in napačno interpretacijo čustvenih signalov (Doherty, 2022). Prav tako je pomembno razumeti, da otroci z avtizmom včasih težje vzpostavljajo prijateljstva zaradi svojih socialnih omejitev (Kohler idr., 2021).

Pri otrocih z avtizmom se lahko pojavijo agresivno vedenje (Jurišič, 2023) ter stereotipna gibanja, npr. ploskanje in tleskanje s prsti, guganje s telesom ipd. (Jurišič, 2016). Značilni sta neobičajna uporaba predmetov ter uporaba predmetov na vedno enak način. Opazimo lahko stereotipen in ponavljajoč se govor, rigidnost v mišljenju in vedenju, nagnjenost k rutinam in ritualom, pogosto pa je prisotna še preokupiranost z določenim (neobičajnim) interesnim področjem. Opazimo lahko še nenavadno odzivanje na senzorne dražljaje (Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2015) v smislu hiper- ali hiposenzibilnosti.

Področje, na katerem lahko že zgodaj prepoznamo opozorilne znake avtizma, je otrokova igra. Otroci z avtizmom pogosto postavljajo predmete v vrsto in jih zlagajo po določenih zaporedjih (Maček, 2018). Njihov izbor igrač je običajno zelo omejen. Igrače uporabljajo na nenavaden način, lahko so močno osredotočeni le na posamezen del igrače (Werdonig idr., 2009), npr. kolo na avtomobilčku. Pogosto se raje igrajo sami, zanje je značilna vzporedna igra (Maček, 2018). Le s težavo se vključijo v skupinske dejavnosti in prekinejo svojo igro (Jurišič, 2016). Opazovanje otrokove igre je eno od po-

membnejših področij za prepoznavanje specifičnih vedenj, ki lahko nakazujejo avtizem, kar osvetljuje pomen sodelovanja vzgojiteljev pri zgodnjem odkrivanju avtizma. Vzgojitelji imajo priložnost vsakodnevno spremljati otroka in opazovati različne vidike njegove igre ter pravočasno prepoznati zgodnje opozorilne znake avtizma.

Pripomočki za prepoznavanje zgodnjih opozorilnih znakov avtizma

Raziskovalci v zadnjih letih vse več pozornosti namenjajo razvoju presejalnih pripomočkov, s katerimi bi bilo možno že v najzgodnejšem obdobju prepoznati otroke s tveganjem za avtizem. Presejalni pripomočki temeljijo na t. i. opozorilnih znakih, med katere uvrščamo predvsem primanjkljaje v vzpostavljanju skupne vezane pozornosti, socialnih interakcijah, očesnem stiku in igralnih sposobnostih (Magán-Maganto idr., 2017). Večina pripomočkov je bila oblikovana za zdravstveno osebje oz. starše, le redki pa tudi za pedagoško osebje. Od presejalnih pripomočkov, ki so primerni za obdobje pred tretjim letom starosti, v znanstveni literaturi najpogosteje zasledimo pripomočke Checklist for Autism in Toddlers (CHAT), Quantitative Checklist for Autism in Toddlers (Q-CHAT), Modified Checklist for Autism in Toddlers (M-CHAT), Baby and Infant Screen for Children with Autism Traits (BISCUIT) in First Year Inventory (FYI) (Zwaigenbaum, Bauman, Fein idr., 2015) ter npr. Communication and Social Behaviour Scale – Infant and Toddlers Checklist (CSBS-DP), Early Screening Autistic Traits Questionnaire (ESAT), Checklist for Early Signs of Developmental Disorders (CESDD) idr. (Garcia-Primo idr., 2014).

Quantitative Checklist for Autism in Toddlers (Q-CHAT) (Allison idr., 2008) je v slovenščino prevedena kot Kvalitativna ocenjevalna lestvica avtizma pri malčkih. Primerna je za otroke, stare od 18 do 24 mesecev, in preverja odstopanja v socialni interakciji, komunikaciji in igri. Zajema 25 postavk, ki se nanašajo na različna področja, npr. odzivanje na ime, vzpostavljanje očesnega stika, skupno vezano pozornost, uporabo gest, zmožnost pretvarjanja (v igri), razumevanje čustev, govorno-jezikovni razvoj ipd. Pripomoček Q-CHAT vključuje petstopenjsko lestvico, kar poleg informacije o prisotnosti/odsotnosti določenega vedenja omogoča tudi zbiranje informacij o pogostnosti pojavljanja določenega vedenja, stopnji izraženost simptoma ipd. (Rejc, 2021). Carrie Allison idr. (2012) so kasneje oblikovali tudi skrajšano verzijo, imenovano Q-CHAT-10, ki v primerjavi s prvotno obsega le deset postavk.

Modificirana ocenjevalna lestvica avtizma pri malčkih (M-CHAT) (Robins idr., 2001) oz. njena revidirana oblika z intervjujem, M-CHAT-R/F (Robins idr., 2009) omogoča ocenjevanje otrokovega zaznavno-gibalnega razvoja, socialne interakcije, jezika in komunikacije pri otrocih, starih med 16 in 30 me-

secev. Odgovori na vprašanja so izbirnega tipa (DA/NE). Vprašalnik zajema 20 vprašanj (Robins idr., 2001), ob pozitivnem rezultatu na presejalni lestvici se opravi še intervju s starši (Robins idr., 2009). Pripomoček zajema področja procesiranja senzornih dražljajev, odstopanj v gibalnem razvoju, socialne izmenjave, skupne vezane pozornosti/teorije uma ter zgodnjega razvoja jezika in komunikacije (Magán-Maganto idr., 2017). Od leta 2016 je preveden v slovenski jezik (Robins idr., 2016). V ZDA se v okviru preventivnih pregledov v obdobju malčka pri 18. in 24. mesecih opravi tudi presejalni test M-CHAT (Johnson in Myers, 2007). Program preventivnih pregledov, ki ga je pripravil Nacionalni inštitut za javno zdravje, vključuje priporočilo za presejalni postopek za tveganje avtizma z uporabo slovenske različice pripomočka M-CHAT-R/F v okviru sistematičnega pregleda otroka v starosti 18 mesecev (Bregant, 2016). Vanja Riccarda Kiswarday in Maja Rejc (2022) menita, da vprašalnik vključuje vsa pomembna področja, na katerih se pri mlajših otrocih z avtizmom kažejo odstopanja, zato bi bil tudi strokovnim delavcem vrtca oz. vzgojiteljem v dragoceno pomoč pri prepoznavanju zgodnjih znakov avtizma. Vprašalnik omogoča predvsem dobro detekcijo odstopanj v komunikaciji in socialni interakciji, kar vzgojitelji lahko opazujejo tako v okviru vodenih dejavnosti kot tudi v okviru dnevne rutine in proste igre.

Pripomoček Opazovanje zgodnje socialne komunikacije, interakcije in vedenja malčkov: pripomoček za strokovne delavce vrtca (Rejc, 2021) je namenjen opazovanju otrok v prvem starostnem obdobju s strani vzgojiteljic oz. strokovnih delavcev v vrtcih in vključuje 20 postavk. Na lestvici je dodano odprto vprašanje za prepoznavanje močnih področij, interesov, talentov ali izjemnih sposobnosti, ki jih vzgojitelji opazijo pri otroku. Zajema področja socialne komunikacije, čustveno-socialnega razvoja in interakcije, igre, ponavljajočih se vzorcev vedenja, interesov in aktivnosti ter drugih posebnosti (Rejc, 2021). Vzgojitelji naj bi izpolnili pripomoček za malčke, vključene v oddelek, ter ga nato pregledali in ovrednotili skupaj z vzgojiteljem za zgodnjo obravnavo oz. svetovalno službo. V primeru da se pri otroku prepozna pomembna odstopanja, se svetuje pogovor s starši in po potrebi usmeritev v center za zgodnjo obravnavo (CZO), kjer se opravi natančnejša ocena otrokovega razvoja in potreb.

Rezultati mnogih dosedanjih raziskav kažejo, da vključevanje strokovnih delavcev vrtca v proces zgodnjega odkrivanja otrok z avtizmom ob uporabi ustreznih presejalnih lestvic pomembno prispeva k prepoznavanju teh otrok v zgodnjem razvojnem obdobju (Janvier idr., 2016), kar kaže na potrebo po razvijanju tovrstnih pripomočkov in usposabljanju pedagoških delavcev za njihovo uporabo.

Vloga strokovnih delavcev vrtca in pomen interdisciplinarnega sodelovanja pri zgodnji obravnavi otrok z avtizmom

V Sloveniji je leta 2019 v veljavo stopil Zakon o celostni zgodnji obravnavi otrok s posebnimi potrebami (ZOPOPP), ki na sistemski ravni ureja zagotovitev čim prejšnje in ustrezne obravnave, podpore ter pomoči otrokom s posebnimi potrebami in njihovim družinam (Bratuš Albreht idr., 2024). Koncept zgodnje obravnave se torej nanaša na pravočasno in celostno skrb za otroke s posebnimi potrebami ali otroke z rizičnimi dejavniki (Globačnik, 2012). Za uspešno zgodnjo obravnavo je ključnega pomena sodelovanje različnih strokovnjakov, staršev, otroka ter drugih zaposlenih in skupnosti (Murawski in Hughes, 2009). Pri izvajanju zgodnje obravnave sodelujejo tako zdravstveni kot tudi pedagoški oz. strokovni delavci vrtcev, med njimi npr. specialni/inkluzivni/socialni pedagogi, logopedi, svetovalni delavci, vzgojitelji in vzgojitelji pomočniki ter spremljevalci (Bratuš Albreht idr., 2024).

Pri opazovanju oz. spremljanju razvoja otrok v oddelku ima poleg vzgojitelja pomembno vlogo tudi svetovalni delavec, ki nudi podporo v procesu načrtnega opazovanja otrok v skupini, kar vključuje tudi izbor ustreznih pripomočkov (Malešević, 2018). Kakovostno sodelovanje vzgojiteljev in svetovalnih delavcev, vključno z izmenjavo informacij o otrokovem razvoju, lahko pomembno zmanjša možnost, da bi otrok z odstopanji v razvoju (npr. z znaki avtizma) ostal spregledan. Tako pri prepoznavanju posebnosti v razvoju kot tudi pri obravnavi otrok z avtizmom ima eno pomembnejših vlog vzgojitelj za zgodnjo obravnavo, ki tesno sodeluje z drugimi strokovnimi delavci vrtca (vzgojitelji, pomočniki, svetovalnimi delavci in izvajalci DSP) ter z otrokovimi starši. Doroteja Perše idr. (2024) ugotavljajo, da slovenski vzgojitelji pozitivno doživljajo sodelovanje z drugimi strokovnimi delavci vrtca pri izgradnji kompetenc, izmenjavi izkušenj, medsebojni podpori in doseganju boljših rezultatov pri delu z otroki s posebnimi potrebami. Kot glavne ovire navajajo pomanjkanje pogojev za sodelovanje, dojemanje sodelovanja kot časovno zamudnega in manj koristnega ter skepticizem glede pomena sodelovanja z drugimi. V povezavi s sodelovanjem s starši in strokovnimi delavci v vrtcih Irena Marinič idr. (2023) ugotavljajo, da slovenski strokovni delavci na predšolski stopnji svojo kompetentnost za sodelovanje s starši otrok z avtizmom ocenjujejo kot takšno na srednji ravni, kar nakazuje potrebo po izboljšanju njihovih kompetenc na tem področju. Prav tako so v okviru raziskave prenos informacij med strokovnimi delavci znotraj ustanove ter med vrtcem in zunanjimi institucijami ocenili kot takšen na srednji ravni, kar nakazuje potrebo po izboljšanju sodelovanja med vsemi vključenimi v proces zgodnje obravnave.

Zagotavljanje inkluzivnega okolja za otroke z avtizmom

Za vse otroke s posebnimi potrebami, tudi za otroke z avtizmom, je v vrtcu treba zagotoviti ustrezno in spodbudno inkluzivno okolje ter prilagoditve, ki bodo otroku omogočile uspešno vključevanje v vrtčevsko okolje. Za otoka z avtizmom je ključno zagotoviti časovne prilagoditve, prilagoditve prostora in opreme ter prilagoditve izvajanja dejavnosti. Posebno pozornost je treba nameniti razvoju komunikacije, socialnih interakcij in zaznavno-gibalnih spretnosti ter preprečevanju neželenega oz. spodbujanju socialno prilagojenega vedenja (Cotič Pajntar idr., 2017). Z namenom podpore in pomoči otrokom z avtizmom je bilo do danes razvitih mnogo metod in pristopov, ki temeljijo predvsem na učenju komunikacije in socialno ustreznih vedenjskih vzorcev s ciljem razviti čim višjo stopnjo samostojnosti ter učinkovitosti v vsakdanjem življenju (Sektor za zdravstveno varstvo ogroženih skupin prebivalstva, 2009).

Rezultati raziskave, opravljene med slovenskimi strokovnimi delavci na področju vzgoje in izobraževanja (Marinič idr., 2023), so pokazali, da zaposleni na predšolski stopnji v povprečju visoko ocenjujejo lastno kompetentnost za delo z otroki z avtizmom. Najvišje ocenjujejo kompetence na področjih zagotavljanja podpore pri prehodih, prepoznavanja potrebe po odmoru (angl. *time-out*), zagotavljanja podpore pri vključevanju v skupino ter zagotavljanja podpore pri komunikaciji z ostalimi strokovnimi delavci. Visoko ocenjujejo tudi kompetence za prepoznavanje močnih področij in primanjkljajev, ustrezno komuniciranje, zagotavljanje dodatnega časa za procesiranje informacij ter za izvedbo dejavnosti.

Empirični del

Namen raziskave je analizirati vlogo vzgojiteljev skozi različne vidike zgodnje obravnave z namenom čim učinkovitejšega prepoznavanja zgodnjih znakov avtizma in zagotavljanja ustrezne podpore ter prilagoditev. Cilji raziskave so bili ugotoviti, kako vzgojiteljice: (1) ocenjujejo uporabnost pripomočkov M-CHAT-R™, Q-CHAT-10 in Opazovanje zgodnje socialne komunikacije, interakcije in vedenja malčkov pri prepoznavanju zgodnjih znakov avtizma; (2) sodelujejo s svetovalno službo, z vzgojitelji za zgodnjo obravnavo in s centri za zgodnjo obravnavo; (3) prilagajajo cilje in vsebine kurikularnih dejavnosti otrokom z znaki avtizma. Zastavili smo si naslednja raziskovalna vprašanja:

1. Kako vzgojiteljice ocenjujejo uporabnost pripomočkov?
2. Kakšne so izkušnje s sodelovanjem in strokovno podporo svetovalne službe ter vzgojiteljev za zgodnjo obravnavo in pri sodelovanju s centri za zgodnjo obravnavo?

Preglednica 1 Pregled vzgojiteljic v večjem (Vv) oz. manjšem (Vm) vrtcu in njihove delovna doba v letih

Vzgojiteljice	V1v	V2v	V3v	V4v	V5v	V6v	V7v	V8m	V9m	V10m
Leta del. dobe	0,17	2,5	3	5	7	2	13	11	14	20

3. Kako dobro vzgojiteljice poznajo zgodnje znake avtizma in glede na opažanja prilagajajo kurikularne dejavnosti?

Metodologija

Metoda

Uporabljen je bil kvalitativni, deskriptivni pristop empiričnega pedagoškega raziskovanja.

Vzorec

V raziskavo je bilo vključenih deset vzgojiteljic iz dveh mestnih vrtcev (sedem v večjem, tri v manjšem) z delovno dobo od dveh mesecev do 20 let. Vzgojiteljice v manjših vrtcih so imele daljšo delovno dobo.

Instrument

Uporabljen je bil polstrukturiran intervju¹ s 33 vprašanji odprtega tipa, ki so se nanašala na znanje o avtizmu, konkretne izkušnje z delom z otroki z avtizmom, prepoznane zgodnje opozorilne znake avtizma ter prilagoditve izvajanja dejavnosti in dnevne rutine v vrtcu. Del vprašanj se je nanašal na vlogo vzgojitelja v multidisciplinarnem timu oz. sodelovanje s strokovnimi delavci, vključenimi v proces zgodnje obravnave. Poleg tega so bili uporabljeni tudi trije pripomočki za prepoznavanje zgodnjih znakov avtizma, M-CHAT-R™ (Robins idr., 2001), Q-CHAT-10 (Allison idr., 2012) ter Opazovanje zgodnje socialne komunikacije, interakcije in vedenja malčkov: pripomoček za strokovne delavce vrtca (Rejc, 2021), ki so jih vzgojiteljice uporabile pri opazovanju izbranega otroka, nato pa odgovorile na vprašanja glede uporabnosti posameznega pripomočka v vrtčevskem okolju.

Zbiranje podatkov

Intervjuje (marec–april 2024) smo izvedli osebno ter jih zvočno posneli. Predhodno smo pridobili soglasja udeleženk. Vsaka vzgojiteljica je izpolnila vse tri lestvice za enega opazovanega otroka, nato pa je sledil polstrukturiran intervju.

¹Vprašanja za intervju so bila oblikovana v okviru širše raziskave. V prispevku predstavljamo le del pridobljenih rezultatov.

Obdelava podatkov

Transkripcije so bile kodirane in analizirane z vsebinsko analizo. Besedilo smo razdelili na enote, opremili s kodami in združili v kategorije, oblikovane glede na raziskovalna vprašanja.

Rezultati z diskusijo

Ocena lastnosti presejalnih pripomočkov z vidika podpore pri zgodnjem prepoznavanju znakov avtizma

V raziskavi smo se osredotočili na analizo ocene lastnosti in uporabnosti omenjenih treh presejalnih pripomočkov za prepoznavanje zgodnjih znakov avtizma z vidika sodelujočih vzgojiteljic. Intervjuvanke so vse tri presejalne pripomočke ocenile kot jasne in razumljive ter tudi kakovostne, uporabne in nazorne.

Kot je razvidno iz preglednice 2, je bil pripomoček Q-CHAT (Allison idr., 2012) najpogosteje ocenjen kot jasen, kakovosten in razumljiv pripomoček. Posamezne intervjuvanke so navedle tudi, da je uporaben, občutljiv, precizen in pregleden. Vzgojiteljice so v intervjuju izpostavile, da se nekatera vprašanja nanašajo zgolj na starše, kar pomeni, da pripomoček ni v celoti relevanten za vzgojiteljice, saj same ne morejo objektivno oceniti nekaterih okoliščin izven vrtčevskega okolja (npr. reakcije otroka na razburjenost družinskih članov). Kljub temu pa so enote glede tega, da jim pomaga pri usmerjanju pozornosti v specifične znake, ki jih sicer morda ne bi opazile.

Pripomoček M-CHAT-R™ (Robins idr., 2001) je bil največkrat ocenjen kot jasen, razumljiv in uporaben. Dve vzgojiteljici sta bili mnjenja, da je koristen, pregleden, natančen in obsežen, posamično pa so vzgojiteljice izpostavile še, da je enostaven in kakovosten. Enako kot pri Q-CHAT so poudarile tudi, da vzgojiteljem daje dodatno usmeritev pri opazovanju specifičnih znakov avtizma. Kot eno od prednosti pripomočka so intervjuvanke izpostavile tudi možnost širše uporabe; menijo, da je lahko uporaben pri pisanju poročil o otrokovem funkcioniranju ter da je lahko v pomoč pri komunikaciji z drugimi strokovnimi delavci in starši oz. širše v okviru zgodnje obravnave.

Iz preglednice 2 lahko razberemo, da je bil tudi pripomoček Opazovanje zgodnje socialne komunikacije, interakcije in vedenja malčkov (Rejc, 2021) s strani vzgojiteljic najpogosteje ocenjen kot razumljiv, nazoren, jasen in temeljit, posamično pa so menile tudi, da je uporaben, koristen in praktičen. Ocenile so, da je najprimernejši za vzgojitelje, saj vsebuje konkretne primere otrokovega vedenja, ki vzgojiteljem pomagajo pri opazovanju in dokumentiranju otrokovih socialnih interakcij ter komunikacije. To je še posebej po-

Preglednica 2 Ocena lastnosti presejalnih pripomočkov z vidika podpore pri prepoznavi znakov avtizma – pregled pojmov s frekvencami in z oznakami vzgojiteljic, ki so podale pojem

Pripomoček	Lastnost in frekvenca (f)	Oznaka vzgojiteljic
Q-CHAT	Jasen (4)	V2v, V8m, V9m in V10m
	Kakovosten (4)	V7v, V8m, V9m in V10m
	Razumljiv (3)	V1v, V2v, V5v
	Uporaben (1)	V3v
	Občutljiv (1)	V10m
	Pregleden (1)	V3v
	Precizen (1)	V6v
M-CHAT-R™	Razumljiv (5)	V1v, V2v, V4v, V5v, V7m
	Jasen (5)	V2v, V3v, V6v, V8m, V10m
	Uporaben (4)	V7v, V9m, V10m in V8m
	Koristen (2)	V5v, V6v
	Pregleden (2)	V3v, V5v
	Natančen (2)	V2v, V6v
	Obsežen (2)	V6v, V10m
	Enostaven (1)	V9m
Opazovanje zgodnje socialne komunikacije, interakcije in vedenja malčkov	Kakovosten (1)	V7v
	Razumljiv (6)	V1v, V2v, V3v, V4v, V8m in V10m
	Nazoren (3)	V2v, V5v in V9m
	Jasen (2)	V8v, V10m
	Temeljiti (2)	V5v, V6v
	Uporaben (1)	V7m
	Koristen (1)	V4v
Praktičen (1)		V6v

membno, ker vzgojiteljem omogoča lažje razumevanje posamezne postavke in hkrati boljšo interpretacijo otrokovega vedenja. Nekatere intervjuvanke so kot eno od možnosti predlagale združitev vprašalnika s pripomočkom Q-CHAT, kar bi omogočilo celovitejšo oceno, saj pripomočka zajemata različne vidike otrokovega razvoja in vedenja.

Ugotovitve raziskave nakazujejo, da so vsi trije pripomočki lahko uporabni za vzgojiteljice pri prepoznavanju zgodnjih opozorilnih znakov avtizma, vendar ima vsak pripomoček specifične prednosti in omejitve. Menimo, da je ključno, da so vzgojiteljice seznanjene z različnimi presejalnimi pripomočki, saj le-ti omogočajo sistematično opazovanje in analizo otrokovega razvoja, kar je pomembno tudi z vidika zgodnjega odkrivanja in identifikacije avtizma. (Maenner, 2023). Vse intervjuvanke so izrazile pozitivna stališča o upo-

rabi teh pripomočkov pri pedagoškem delu, saj menijo, da bi prispevali k učinkovitejšemu zgodnjemu odkrivanju težav in bi jim omogočili boljšo interdisciplinarno komunikacijo ter sodelovanje s starši. Kljub temu da pripomočki ponujajo številne prednosti, obstajajo tudi omejitve, ki jih je treba upoštevati. Npr., pripomoček Q-CHAT ni vedno v celoti primeren za vzgojitelje, saj se nekatera vprašanja nanašajo na družinsko okolje – starše, kar omejuje njegovo uporabnost v kontekstu vrtca. Prav tako bi bilo pri vseh pripomočkih možno izboljšati kontekstualnost, da bi bolj ustrezali specifičnim potrebam in okoliščinam, v katerih delujejo vzgojiteljice. Pomemben je tudi premislek, v kolikšni meri bi ti pripomočki lahko izboljšali zgodnje odkrivanje avtizma, če bi jih vključili v rutinske prakse v vrtcih, saj so pripomočki, ki omogočajo zgodnje prepoznavanje specifičnih znakov avtizma, ključni za hitrejšo in natančnejšo obravnavo (Kiswarday in Rejc, 2022). Vključitev vzgojiteljic v proces zgodnjega odkrivanja avtizma lahko pripomore k hitrejšemu odzivu na zaznane potrebe in zagotovi boljšo podporo otrokom, ki potrebujejo dodatno strokovno pomoč (Pierce idr., 2021).

Interdisciplinarno sodelovanje in komunikacija

V okviru drugega raziskovalnega vprašanja smo preučili izkušnje vzgojiteljic s sodelovanjem z vzgojiteljem za zgodnjo obravnavo in s svetovalno službo ter centri za zgodnjo obravnavo. Zanimalo nas je, kako vzgojiteljice ocenjujejo sodelovanje, v kakšni meri jim strokovna pomoč koristi in kako so zadovoljne z načinom komuniciranja ter sodelovanja z omenjenimi strokovnjaki. Kot je razvidno iz preglednice 3, so intervjuvanke večinoma pozitivno ocenile sodelovanje med vzgojiteljem, vzgojiteljem za zgodnjo obravnavo in svetovalno službo; podobno ugotavljajo tudi Doroteja Perše idr. (2024). Kar devet od desetih vzgojiteljic je sodelovanje opisalo kot dobro oz. zelo dobro. Intervjuvanka V10m je na primer poudarila: »Dobro poteka to sodelovanje. Kadar ne vemo, kako pomagati otroku, se lahko takoj zatečemo k svetovalni, največkrat smo s svetovalno komunicirali. Drugače nam pomaga tudi vzgojitelj za zgodnjo obravnavo, nas informira s kakšnimi predlogi in dostikrat se je obrestovalo.«

Vanja Riccarda Kiswarday in Maja Rejc (2023) poudarjata, da je dobro interdisciplinarno sodelovanje med vzgojitelji in drugimi strokovnimi delavci vrtca ter timom za zgodnjo obravnavo ključnega pomena za zmanjšanje možnosti, da bi (zgodnji) znaki avtizma pri otrocih ostali neopaženi. Aktivno udeležbo vzgojiteljev v strokovni skupini, ki skrbi za otroke z avtizmom, jasno določa tudi Zakon o celostni zgodnji obravnavi otrok s posebnimi potrebami (ZOPOPP) (2017). V skladu z zakonskimi predpisi sta interdisciplinarno timsko

Preglednica 3 Prikaz pojmov, frekvenc in oznak vzgojiteljic v kategoriji Interdisciplinarno sodelovanje in komunikacija

Pojem in frekvenca (f)	Oznaka vzgojiteljic
(Zelo) dobro sodelovanje (9)	V1v, V2v, V3v, V4v, V6v, V7v, V8m, V9m, V10m
Izmenjava informacij (4)	V4v, V5v, V6v, V10m
Svetovanje (4)	V3v, V4v, V6v, V8m
Ideje in predlogi (2)	V8m, V10m
Hitra odzivnost (2)	V4v, V9m
Pomoč (2)	V4v, V10m
Profesionalnost (1)	V2v
Dostopnost (1)	V8m
Konkretni nasveti (1)	V4v
Obojestranska komunikacija (1)	V1v
Pomembna komunikacija (1)	V1v
Tekoča komunikacija (1)	V5v

sodelovanje med vsemi vpletenimi strokovnjaki ter sodelovanje s starši nujna za zagotavljanje celovite podpore otrokom s posebnimi potrebami. Vendar pa so vzgojiteljice žal poročale, da s centri za zgodnjo obravnavo sodelujejo predvsem v obliki izpolnjevanja obrazcev in vprašalnikov ter pisanja poročil o opažanjih. Pravijo, da je to sodelovanje pogosto formalizirano in administrativno zahtevno, pri čemer vzgojiteljice pogrešajo več vsebinskega dialoga ter možnosti za neposredno vključenost v pripravo individualiziranih načrtov. Pomemben dejavnik v kontekstu doživljanja interdisciplinarnega sodelovanja s strani vzgojiteljic je zaznavanje uspešne izmenjave informacij in učinka svetovanja, kar v raziskavi ugotavljata tudi Anja Virnik in Vanja Riccarda Kiswarday (2023). V okviru naše raziskave je le nekaj vzgojiteljic izrazilo to mnenje, kar je razvidno iz preglednice 3. V povezavi z interdisciplinarnim sodelovanjem nekaj vzgojiteljic izpostavlja tudi izmenjavo idej in predlogov za delo z otrokom, medsebojno pomoč in hitro odzivnost na težave. Posamično pa vzgojiteljice večjih vrtcev izpostavljajo še potrebo po profesionalnosti, dostopnosti, podajanju/prejemanju konkretnih nasvetov ter obojestransko, pomembno in tekočo komunikacijo.

Poznavanje zgodnjih znakov avtizma s strani vzgojiteljic

V okviru tretjega raziskovalnega vprašanja nas je zanimalo poznavanje zgodnjih znakov s strani vzgojiteljic. Rezultati (preglednica 4), kažejo, da vzgojiteljice dokaj dobro poznajo različne zgodnje znake avtizma. Največ jih je izpostavilo pomanjkljiv/neobičajan očesni stik, pomanjkljive socialne inte-

Preglednica 4 Prikaz pojmov, frekvenc in oznak vzgojiteljic v kategoriji Poznavanje zgodnjih znakov avtizma s strani vzgojiteljic

Pojem in frekvenca	Oznaka vzgojiteljic
Pomanjkljiv/neobičajen očesni stik (6)	V1v, V2v, V4v, V5v, V6v, V7v
Pomanjkljive socialne interakcije (5)	V1v, V4v, V6v, V9m, V10m
Neustrezni vedenjski odzivi (4)	V2v, V3v, V9m, V10m
Senzorna hiper- ali hiposenzibilnost (5)	V2v, V3v, V5v, V6v, V7v
Motorični nemir (3)	V2v, V4v, V8m
Zakasnel razvoj govora (2)	V6v, V7v
Stereotipni gibi (2)	V5v, V7v
Neobičajna igra (2)	V4v, V6v
Odpor do sprememb in težave s prilagajanjem (2)	V3v, V8m
Težave s prehranjevanjem (2)	V2v, V6v
Hoja po prstih/odstopanja v grobi motoriki (2)	V5v, V7v
Nenavadna komunikacija (1)	V6v
Izreka angleških besed (1)	V7v
Ni odziva na ime (1)	V8m
Neobičajni čustveni odzivi (1)	V8m
Ozko interesno področje (1)	V1v
Izstopajoče močno področje (1)	V10m
Neustrezna mimika (1)	V6v

rakcije, neustrezne vedenjske odzive in senzorno občutljivost. Nekoliko manj pogosto so izpostavljale motorični nemir, zakasnel razvoj govora, stereotipne gibe, neobičajno igro, vztrajanje v istosti oz. odpor do sprememb, težave s prehranjevanjem in odstopanja na področju grobe motorike. Posamično pa so vzgojiteljice kot značilnosti, ki jih opozorijo na možnost prisotnosti avtizma, navedle še neobičajno komunikacijo, uporabo angleških besed pred slovenskimi, neodzivnost na ime, neobičajne čustvene odzive, ozka interesna področja in izrazita močna področja ter neustrezno mimiko. To kaže, da vzgojiteljice dokaj dobro poznajo temeljne opozorilne znake, ki se nanašajo na osnovne značilnosti avtizma, kot so težave v komunikaciji, socialnih interakcijah in vedenju (Hannah, 2009; Jurišić, 2016; Maček, 2018; Whitaker, 2018), ker je v skladu z obstoječimi teorijami in ugotovitvami raziskav.

Zagotavljanje prilagoditev kurikularnih dejavnosti za otroke z znaki avtizma

Zanimalo nas je tudi, na kakšen način vzgojiteljice prilagajajo kurikularne dejavnosti za otroke, pri katerih se izražajo znaki avtizma. Vzgojiteljice, vklju-

Preglednica 5 Prikaz pojmov, frekvenc in oznak vzgojiteljic v kategoriji Zagotavljanje prilagoditev dejavnosti za otroke z znaki avtizma

Pojem in frekvenca (f)	Oznaka vzgojiteljic
Individualno delo/delo v paru (6)	V2v, V3v, V4v, V6v, V8m, V10m
Vizualni in senzorični material (5)	V3v, V4v, V6v, V7v, V10m
Stopnjevanje zahtevnosti/postopnost (4)	V2v, V3v, V6v, V8m
Umik iz prostora/v miren kotiček (4)	V2v, V3v, V4v, V6v
Pril. navodila, večkrat. razlaga in spodbuda/klicanje (3)	V1v, V3v, V6v
Bližina strokovne delavke (3)	V3v, V5v, V8m
Zagotavljanje in prilagajanje rutine (3)	V4v, V5v, V7v
Uporaba slik za komunikacijo (2)	V6m, V9m
Demonstracija in fizično vodenje (2)	V5v, V6v
Opazovanje izvajanja dejavnosti (1)	V5v
Prilagojen material (1)	V5v
Aktivni odmor (1)	V6v
Dodatne naloge (1)	V6v
Delitev skupine na dva dela (1)	V7v
Hranjenje/prilagojen stol (1)	V7v
Fizičen kontakt za umiritev (dotik) (1)	V7v
Kotiček v igralnici, stalno mesto pri mizi (1)	V10m
Krajša dejavnost, dejavnost v dveh delih (1)	V10m
Izbor najljubših igrač (1)	V10m
Preusmeritev vedenja (1)	V10m
Kretnja (1)	V1v
Razvijanje veščin skrbi zase (1)	V5v

čene v raziskavo, pogosto zagotavljajo različne prilagoditve glede na otrokove specifične potrebe. Kot je razvidno iz preglednice 5, za otroke z znaki avtizma najpogosteje zagotavljajo možnost individualnega dela ali dela v paru. Ena od vzgojiteljic pove: »[P]otreboval je več individualnega dela, potem sva prehajala na učenje v timu z dvema otrokoma, da se je otrok postopoma navajal na druge otroke, na skupino [...]«. Mnoge vzgojiteljice, vključene v raziskavo, otroku z znaki avtizma zagotovijo vizualni in senzorični material, stopnjujejo zahtevnost oz. zagotavljajo postopnost pri dejavnostih ter mu omogočijo umik iz prostora oz. v miren kotiček. Sodelujoča vzgojiteljica je pojasnila: »[O]dhajala sva na hodnik, da se je otrok umiril. Dajali smo mu senzorne materiale, ki so ga zanimali, da smo razvijali različne funkcije [...]«. Med odgovori se nekoliko manj pogosto pojavljajo prilagoditve, kot so prilagojena navodila, večkratna razlaga in spodbuda, bližina strokovne delavke ter

zagotavljanje in prilagajanje rutine. Uporabo slik za komunikacijo ter demonstracijo in fizično vodenje vzgojiteljice navajajo redkeje, individualno pa navajajo še prilagoditve, kot so npr. krajša dejavnost oz. dejavnost v dveh delih, kotiček v igralnici oz. stalno mesto pri mizi, fizičen kontakt za umiritev, preusmeritev vedenja, izbor najljubših igrač idr. Rezultati so sicer v večini skladni s strokovnimi priporočili glede zagotavljanja prilagoditev otrokom z avtizmom v vrtcu (npr. Cotič Pajntar idr., 2017), ugotavljamo pa, da raziskava ni pokazala poznavanja oz. zavedanja različnih učinkovitih in pomembnih prilagoditev ter pristopov, kot so npr. socialne zgodbe in dodaten čas za učenje socialnih veščin. Ugotovitve sicer kažejo na visoko stopnjo ozaveščenosti vzgojiteljic o zgodnjih znakih avtizma in potrebnih prilagoditvah za otroke z avtizmom, vendar pa hkrati vidimo, da potrebujejo razširitev znanj in dodatne usmeritve pri celoviti implementaciji strategij za izboljšanje socialnih in komunikacijskih veščin pri otrocih.

Skladno z ugotovitvami raziskave je nujno, da se vzgojiteljice še naprej usposabljaajo za delo z otroki z avtizmom in se seznaniijo z različnimi metodami, kot so strukturirano poučevanje, uporaba podporne oz. nadomestne komunikacije, usmerjene zaznavno-gibalne in govorno-jezikovne spodbude, kreiranje in uporaba socialnih zgodb, zagotavljanje dodatnega časa za procesiranje informacij ipd. Vzgojitelji morajo biti pri izvajanju kurikuluma za otroke z avtizmom posebej pozorni na razvoj socialnih veščin in komunikacije, ki sta ključna elementa za njihovo uspešno vključitev v širšo skupnost, prav tako pa tudi na vlogo senzoričnih prilagoditev, ki lahko vplivajo na interakcije in otrokov razvoj, saj vzgojiteljice pogosto omenjajo, da se otroci radi umikajo iz skupine, kar nakazuje potrebo po dodatnem raziskovanju učinkovitih prilagoditev.

Sklepi

Rezultati raziskave potrjujejo, da imajo vzgojiteljice pomembno vlogo pri zgodnjem prepoznavanju znakov avtizma in da je njihova strokovna presoja pogosto ključna za napotitev v nadaljnjo obravnavo. Kljub razpoložljivosti presejalnih pripomočkov, ki so bili v večini sicer oblikovani za starše in zdravstveno osebje, se v praksi kaže, da niso sistemsko implementirani in da vzgojiteljice izražajo potrebo po podpori za strokovno presojo opazovanih odstopanj od pričakovanega razvoja otrok. Menimo, da bi tovrstni pripomočki prispevali k učinkovitejšemu zgodnjemu odkrivanju otrokovih težav in bi vzgojiteljem omogočili boljšo interdisciplinarno komunikacijo s strokovnjaki različnih strok pa tudi bolj ciljno usmerjeno sodelovanje s starši. Izvedena raziskava kaže na potrebo po: (i) nadaljnji validaciji pripomočkov

za zgodnje odkrivanje avtizma pri otrocih v kontekstu slovenskih vrtcev; (ii) sistemskem vključevanju vzgojiteljic v multidisciplinarne obravnave; (iii) celostni podpori z več praktično naravnanimi izobraževanji. Spoznanja podpirajo aktualne mednarodne usmeritve, ki poudarjajo pomen zgodnjega odkrivanja nevrodivergentnosti ter potrebo po interdisciplinarnem sodelovanju strokovnjakov v zgodnjem otroštvu (Zwaigenbaum, Bauman, Choueiri idr., 2015). Raziskava ponuja tudi smernice za nadaljnje izboljšanje prakse, predvsem na področju vključevanja metod za izboljšanje socialnih in komunikacijskih veščin otrok z avtizmom.

Literatura

- Allison, C., Auyeung, B., in Baron-Cohen, S. (2012). Toward brief 'red flags' for autism screening: The short autism spectrum quotient and the short quantitative checklist in 1,000 cases and 3,000 controls. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 51(2), 202–212.
- Allison, C., Baron-Cohen, S., Wheelwright, S., Charman, T., Richler, J., Pasco, G., in Brayne, C. (2008). The Q-CHAT (quantitative checklist for autism in toddlers): A normally distributed quantitative measure of autistic traits at 18–24 months of age; Preliminary report. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38(8), 1414–1425.
- Alonim, H. A., Schayngesicht, G., Liberman, I., Tayar, D., in Yalin, N. (2011). Identification of early signs of autism in the first year of life. *Israeli Journal of Pediatrics*, 76, 29–31.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5TM* (5. izd.).
- Barbarese, W. J. (2016). the meaning of 'regression' in children with autism spectrum disorder: Why does it matter? *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 37(6), 506–507.
- Bezenšek, A. (2019). *Model izobraževanja specialnih in rehabilitacijskih pedagogov o vedenjskem pristopu za delo z otroki z motnjami avtističnega spektra* [Neobjavljena doktorska disertacija]. Univerza v Ljubljani.
- Bratuš Albreht, K., Kompare Volasko, N., Korošec Zavšek, S., Kristovič, J., Marinič, I., Perić, E., Piber, N., Ponikvar, J., Radošek Kretič, V., Tomac Calligaris, M., Valentinčič, L., Zupančič, B., in Žnidarko, B. (2024). *Priročnik za delo z osebami z avtizmom, od predšolske vzgoje do zaposlitve*. Zveza nevladnih organizacij za avtizem Slovenije.
- Bregant, T. (2016). *Program preventivnih pregledov otrok in mladostnikov*. Nacionalni inštitut za javno zdravje.
- Cotič Pajntar, J., Geršak, K., Praprotnik, M., Prusnik, T., in Žnidaršič, M. (2017). *Dopolnitev Navodil h Kurikulu za vrtce v programih s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo za otroke s posebnimi potrebami za otroke z avtističnimi motnjami*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

- Dobnik Renko, B. (B.I.). *Avtizem kot razvojna motnja*. <https://www.kclj.si/dokumenti/avtizem.pdf>
- Doherty, A. (2022). Social challenges in children with autism spectrum disorder: A review of recent studies. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 42(4), 876–892.
- Garcia-Primo, P., Hellendoorn, A., Charman, T., Roeyers, H., Dereu, M., Roge, B., Baduel, S., Muratori, F., Narzisi, A., Van Daalen, E., Moilanen, I., Posada de la Paz, M., in Canal-Bedia, R. (2014). Screening for autism spectrum disorders: State of the art in Europe. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 23(11), 1005–1021.
- Gillberg, C. (2010). The ESSENCE in child psychiatry: Early symptomatic syndromes eliciting neurodevelopmental clinical examinations. *Research in Developmental Disabilities*, 31(6), 1543–1551.
- Globačnik, B. (2012). *Zgodnja obravnava*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Hannah, L. (2009). *Učenje mlajših otrok z motnjami avtističnega spektra: priročnik za starše in strokovnjake v rednih šolah in vrtcih*. Center Društvo za avtizem.
- Hyman, S. L., Levy, S. E., in Myers, S. M. (2020). Identification, evaluation and management of children with autism spectrum disorder. *Pediatrics*, 145(1), e20193447.
- Janvier, Y. M., Harris, J. F., Coffield, C. N., Louis, B., Xie, M., Cidav, Z., in Mandell, D. S. (2016). Screening for autism spectrum disorder in underserved communities: Early childcare providers as reporters. *Autism*, 20(3), 364–373.
- Johnson, C. P., in Myers, S. M. (2007). Identification and evaluation of children with autism spectrum disorders. *Pediatrics*, 120(5), 1183–1215.
- Jurišič, B. D. (2016). *Otroci z avtizmom*. Izobraževalni center Pika, Center Janeza Levca.
- Jurišič, B. D. (2023). *Ocena funkcije vedenja in program podpore za otroke z avtističnimi motnjami*. Izobraževalni center Pika, Center Janeza Levca.
- Kiswarday, R. V., in Rejc, M. (2022). Pripomočki za vzgojitelje za detekcijo otrok z avtizmom v prvem starostnem obdobju (1–3). V S. Čotar Konrad, B. Borota, S. Rutar, K. Drljić in G. Jelovčan (ur.), *Vzgoja in izobraževanje predšolskih otrok prvega starostnega obdobja* (str. 189–210). Založba Univerze na Primorskem.
- Kiswarday, R. V., in Rejc, M. (2023). Razvoj kompetenc bodočih inkluzivnih pedagogov za delo z otroki z avtizmom. V A. Istenič, M. Gačnik, B. Horvat, M. Kukanja Gabrijelčič, V. R. Kiswarday, M. Lebeničnik, M. Mezgec in M. Volk (ur.), *Vzgoja in izobraževanje med preteklostjo in prihodnostjo* (str. 47–66). Založba Univerze na Primorskem.
- Kodrič, J. (2018). Spektroavtistične motnje: kliničnopsihološka ocena in obravnava. V M. Drobnič Radobuljac in P. Pregelj (ur.), *Zbrana poglavja iz otroške in mladostniške psihiatrije: Del 3. Nevrorazvojne motnje, motnje hranjenja, čustvene, anksiozne in vedenjske motnje, tiki* (str. 17–20). Medicinska fakulteta.

- Kohler, F. W., Fagan, T. A., in Miller, D. C. (2021). Social behavior and peer relationships of children with autism spectrum disorder. *Journal of Special Education*, 55(3), 145–160.
- Larsen, K., Aasland, A., in Diseth, T. H. (2018). Brief report: Agreement between parents and day-care professionals on early symptoms associated with autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 48, 1063–1068.
- Maček, J. (2018). Spektroavtistične motnje. V M. Drobnič Radobuljac in P. Pregelj (ur.), *Zbrana poglavja iz otroške in mladostniške psihiatrije: Del 3. Nevro-razvojne motnje, motnje hranjenja, čustvene, anksiozne in vedenjske motnje, tiki* (str. 7–16). Medicinska fakulteta.
- Maenner, M. J. (2023). Prevalence and characteristics of autism spectrum disorder among children aged 8 years-autism and developmental disabilities monitoring network, 11 sites, United States, 2020. *Surveillance Summaries*, 72(2). <http://doi.org/10.15585/mmwr.ss7202a1>
- Magán-Maganto, M., Bejarano-Martín, A., Fernández-Alvarez, C., Narzisi, A., García-Primo, P., Kawa, R., Posada, M., in Canal-Bedia, R. (2017). Early detection and intervention of ASD: A European overview. *Brain Sciences*, 7(12), 159.
- Malešević, T. (2018). *Načrtovanje, spremljanje in evalvacija svetovalnega dela v vrtcu: analiza stanja s priporočili*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo
- Marinič, I. 2023. Review of educators' needs for additional knowledge about autism in Slovenia. *Journal of Health and Rehabilitation Sciences*, 2(1), 26–36.
- Murawski, W. W., in Hughes, C. E. (2009). Response to intervention, collaboration, and co-teaching. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 52(4): 267–277.
- Nograšek, L. (2021). Ko v simbiozi rasteva oba. V M. Željeznov Seničar (ur.), *Sodobni izzivi vrtca: zbornik: XIV. mednarodna (Slovenija, Hrvaška, Srbija, Italija, Velika Britanija) strokovna konferenca vzgojiteljev v vrtcih 2021* (str. 87–90). MiB.
- Odžič, S. (2022). *Živeti avtizem*. Samozaložba.
- Perše, D., Štemberger, T., in Drljić, K. (2024). Sodelovanje in skupno poučevanje vzgojiteljev ter drugih strokovnih delavcev v procesu zgodnje obravnave otrok s posebnimi potrebami. V M. Mezgec in P. Dolenc (ur.), *Izzivi in priložnosti vseživljenjskega učenja za trajnostno družbo prihodnosti* (str. 95–118). Založba Univerze na Primorskem.
- Pierce, K., Gazestani, V., Bacon, E., Courchesne, E., Cheng, A., Barnes, C. C., Nalabolu, S., Cha, D., Arias, S., Lopez, L., Pham, C., Gaines, K., Gyurjyan, G., Cook-Clark, T., in Karins, K. (2021). Get SET early to identify and treatment refer autism spectrum disorder at 1 year and discover factors that influence early diagnosis. *Journal of Pediatrics*, 236, 179–188.
- Pogačnik, T. (2021). Otroci z motnjami avtističnega spektra. V M. Željeznov Se-

- ničar (ur.), *Sodobni izzivi vrtca: zbornik: XIV. mednarodna (Slovenija, Hrvaška, Srbija, Italija, Velika Britanija) strokovna konferenca vzgojiteljev v vrtcih 2021* (str. 45–58). MiB.
- Rejc, M. (2021). *Vloga vrtca pri prepoznavanju zgodnjih opozorilnih znakov avtizma pri otrocih prvega starostnega obdobja* [Neobjavljeno magistrsko delo]. Univerza na Primorskem.
- Robins, D., Fein, D., in Barton, M. (2009). *Modified checklist for autism in toddlers, revised with follow-up (M-CHAT-R/F)*. https://mchatscreen.com/wp-content/uploads/2015/09/M-CHAT-R_F_Rev_Aug2018.pdf
- Robins, D., Fein, D., in Barton, M. (2016). *Revidirana modificirana ocenjevalna lestvica avtizma pri malčkih z razširjenim intervjujem: M-CHAT-R/FTM* (A. Mikuž, D. Gosar in J. Kodrič, prevod).
- Robins, D. L., Fein, D., Barton, M. L., in Green, J. A. (2001). The modified checklist for autism in toddlers: An initial study investigating the early detection of autism and pervasive developmental disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 31(2), 131–144.
- Sektor za zdravstveno varstvo ogroženih skupin prebivalstva. (2009). *Smernice za celostno obravnavo oseb s spektroavtističnimi motnjami*. Ministrstvo Republike Slovenije za zdravje.
- Sunko, E., Rogulj, E., in Živković, A. (2019). Kindergarten teachers' competences regarding the inclusion of children with autism spectrum disorder in early childhood and preschool education institutions. *Croatian Hrvatski časopis za odgoj in obrazovanje*, 21(1), 181–197.
- Virnik, A., in Kiswarday, V. R. (2023). Vloga in potrebe staršev pri zgodnji obravnavi otrok s posebnimi potrebami. V M. Adamska (ur.), *Edukacija zorientovana na prihodnost* (str. 357–384). Didacta.
- Werdonig, A., Vizjak Kure, T., Švagli, M., Petri Puklavec, M., Kornhauzer Robi, L., Turk-Haski, A., Štok, M., Marene, M., in Caf, B. (2009). *Smernice za delo v oddelkih za predšolske otroke z motnjami avtističnega spektra – MAS*. Strokovni svet Republike Slovenija za splošno izobraževanje.
- Whitaker, P. (2018). *Težavno vedenje in avtizem: razumevanje je edina pot do napredka* (2. izd., T. Kočever Donkov, prev.). Svetovalnica za avtizem.
- Zablotsky, B., Black, L. I., Maenner, M. J., Schieve, L. A., Danielson, M. L., Bitsko, R. H., in Blumberg, S. J. (2019). Prevalence and trends of developmental disabilities among children in the United States: 2009–2017. *Pediatrics*, 144(4), e20190811.
- Zakon o celostni zgodnji obravnavi otrok s posebnimi potrebami (ZOPOPP). (2017). *Uradni list Republike Slovenije*, (41). <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2017-01-2065>
- Zavod Republike Slovenije za šolstvo. (2015). *Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami* (2. izd., N. Vovk-Ornik, ur.).

- Zwaigenbaum, L., Bryson, S., Lord, C., Rogers, S., Carter, A., Carver, L., Chawarska, K., Constantino, J., Dawson, G., Dobkins, K., Fein, D., Iverson, J., Klin, A., Landa, R., Messinger, D., Ozonoff, S., Sigman, M., Stone, W., Tager-Flusberg, H., in Yirmiya, N. (2009). Clinical assessment and management of toddlers with suspected autism spectrum disorder: Insights from studies of high-risk infants. *Pediatrics*, 123(5), 1383–1391.
- Zwaigenbaum, L., Bauman, M. L., Fein, D., Pierce, K., Buie, T., Davis, P. A., Newschaffer, C., Robins, D. L., Wetherby, A., Choueiri, R., Kasari, C., Stone, W. L., Yirmiya, N., Estes, A., Hansen, R. L., McPartland, J. C., Natowicz, M. R., Carter, A., Granpeesheh, D., ... Wagner, S. (2015). Early screening of autism spectrum disorder: Recommendations for practice and research. *Pediatrics*, 136(Dodatek 1), S41–S59.
- Zwaigenbaum, L., Bauman, M. L., Choueiri, R., Fein, D., Kasari, C., Pierce, K., Stone, W. L., Yirmiya, N., Estes, A., Hansen, R. L., McPartland, J. C., Natowicz, M. R., Buie, T., Carter, A., Davis, P. A., Granpeesheh, D., Mailloux, Z., Newschaffer, C., Robins, D., ... Wetherby, A. (2015). Early identification and interventions for autism spectrum disorder: Executive summary. *Pediatrics*, 136. <https://doi.org/10.1542/peds.2014-3667b>

The Role of Preschool Teachers in Early Intervention for Children with Autism

This paper explores the role of preschool teachers in the context of early intervention for children with autism. Early intervention encompasses timely detection using appropriate screening tools and the provision of an inclusive environment, where high-quality interdisciplinary collaboration and adequate professional competence play a crucial role. We investigated how preschool teachers evaluate the usefulness of three screening tools, how well they detect early warning signs of autism, and how they adapt activities for children showing early warning signs of autism, as well as their experiences in collaborating with other professionals and early intervention centres. Through interviews with ten preschool teachers, we found that they can quickly recognise warning signs in children's functioning and are fairly familiar with the early signs of autism. However, they also require expanded knowledge and support for comprehensive implementation of strategies aimed at improving social and communication skills. All three screening tools were assessed as useful and appropriate for use in kindergartens. Collaboration with other professionals was evaluated positively, although teachers expressed the need for additional knowledge to participate more competently in early intervention teams.

Keywords: preschool, autism, educators, early signs of autism, early intervention